

მირჩა ელიადე
(რუმინეთი)

მითების სტრუქტურა

„ცოცხალი მითის“ მნიშვნელობა

უკვე ნახევარ საუკუნეზე მეტია, რაც დასავლელი მეცნიერები მითის განხილვას მიუდგნენ სრულიად ახალი კუთხით, რომელიც შესამჩნევად ეწინააღმდეგება XIX საუკუნეში გავრცელებულ პერსპექტივას. იმის მაგივრად, რომ ტერმინი „მითი“ განეხილათ, უნინდელი, ტრადიციული გაგებით, ე.ი. როგორც „იგავი“, „გამოგონილი ამბავი“, „ფიქცია“, XIX საუკუნეში მითმა შეიძინა იგივე დატვირთვა, რაც მას ჰქონდა არქაულ საზოგადოებაში და სადაც იგი, პირიქით, „ნამდვილ ამბავს“ აღნიშნავდა. ეს ამბავი იყო საკრალული, სანიმუშო და ნიშანდობლივი. თუმცა, ამ ახალმა სემანტიკურმა ღირებულებამ, რომელიც „მითს“ მიაკუთვნეს, ტერმინის გამოყენება ყოველდღიურ მეტყველებაში ბუნდოვანი გახადა. დღესდღეობით, ეს სიტყვა ერთდროულად აღნიშნავს, როგორც „ფიქციასა“ თუ „ილუზიას“, ასევე „საკრალურ ტრადიციას, პირველ გამოღვიძებასა თუ სანიმუშო მაგალითს“, რაც კარგად ნაცნობია ეთნოლოგების, სოციოლოგებისა თუ რელიგიის ისტორიკოსებისათვის.

მოვიანებით, ყურადღებას გავამახვილებთ იმ განსხვავებულ მნიშვნელობათა ისტორიაზე, რომლებიც ტერმინმა „მითმა“ მიიღო ანტიკურ თუ ქრისტიანულ სამყაროში. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ ქსენოფონედან მოყოლებული (565-470) – რომელმაც პირველმა უარყო ჰომეროსისა და ჰესიოდეს მიერ გამოყენებული ღვთაებების „მითოლოგიური“ გამოვლინებები – ბერძნებმა დროთა განმავლობაში დააცარიელეს მითოსი ყველანაირი რელიგიური და მეტაფიზიკური ღირებულებისაგან. დაუპირისპირდა რა *ლოგოსს* (*logos*) და მოგვიანებით *ისტორიას* (*historia*), *მითოსი* (*mythos*) გახდა ყველაფერ იმის აღმნიშვნელი, რასაც „რეალურად არსებობა არ შეუძლია“. ამ მხრივ, ქრისტიანობა ყველაფერს, რასაც ეწინააღმდეგებოდა თუ არ ცნობდა ძველი და ახალი აღთქმა, მიაკუთვნებდა „ტყუილსა“ და „ილუზიას“.

„მითის“ ჩვენეული გაგება (რომელიც უფრო ხშირია ყოველდღიურ მეტყველებაში) ამ მნიშვნელობას არ ეფუძნება. უფრო სწორად, ჩვენ არ გვაინტერესებს არც ის მენტალური სტადია და არც ის ისტორიული

მომენტი, როდესაც მითი იქცა „ფიქციად“. თავდაპირველად, ჩვენი ძირითადი ინტერესი შეეხება იმ საზოგადოებებს, რომლებშიც დღემდე, მითი არის – ან იქნა, – „ცოცხალი“ იმ გაგებით, რომლითაც იგი წარმართავს ადამიანების ქცევებს და აძლევს ამგვარად ღირებულებასა და მნიშვნელობას კაცობრიობის არსებობას. მითების სტრუქტურისა და ფუნქციის გაგება, ტრადიციულ საზოგადოებებში, არ ნიშნავს მხოლოდ ერთი ეტაპის გამოვლინებას ადამიანის აზროვნების ისტორიაში, არამედ, ეს ასევე თანამედროვე ადამიანების უკეთ გაგებასაც გულისხმობს.

იმისათვის, რომ შემოვიფარგლოთ კონკრეტული მაგალითით, რომელიც ეხება ოკეანიის „კარგოს კულტს“, გართულდებოდა მთელი რიგი სერიების უცნაურ ქცევათა ინტერპრეტაცია მათი მითიური ფონის მოხმობის გარეშე. ეს წინასწარმეტყველური და ათასწლოვანი კულტები აცხადებენ ზღაპრული და სასიხარულო ერის დადგომის გარდაუვალობას.

ადგილობრივები კვლავ ჩაიგდებენ ხელში ძალაუფლებას თავიანთ კუნძულებზე და ისინი აღარ იმუშავებენ, რადგან გარდაცვლილები დაბრუნდებიან დიდებული გემებით; ეს უკანასკნელნი დატვირთულები იქნება ისეთივე საქონლით, რომლითაც დატვირთული იყო გიგანტური გემები და რომელსაც, ძველად, თათრები იღებდნენ თავიანთ პორტებში. ამიტომ, ამ „კარგოს კულტთა“ უმრავლესობა მოითხოვს, ერთის მხრივ, შინაურ ცხოველთა და საჭირო საგანთა განადგურებას, მეორეს მხრივ, იმ მასშტაბურ მაღაზიათა აღმოფხვრას, სადაც მიტანილ იქნება გარდაცვლილების მიერ მიწოდებული საკვები. ამგვარი ქცევა გვამცნობს ქრისტეს გამოცხადებას საქონლით დატვირთულ გემზე; დანარჩენები დაელოდებიან „ამერიკის“ მოსვლას. დაიწყება ახალი სამოთხისეული ერა და კულტების წევრები გახდებიან უკვდავები. ზოგიერთი კულტი გულისხმობს ორგებთან დაკავშირებულ აქტებსაც, ვინაიდან ტრადიციულად დადგენილი აკრძალვები და ადათები დაკარგავენ თავიანთი არსებობის მნიშვნელობას (raison) და ადგილს დაუთმობენ აბსოლუტურ თავისუფლებას. ყველა ეს აქტი, თუ რწმენა აიხსნება *მსოფლიოს დაუძღურების მითით, რომელიც შეიქმნება ახალი დაბადებითა და ოქროს ხანის აღდგენის შემდეგ* – მითი, რომელზეც მოგვიანებით გავამახვილებთ ინტერესს.

მსგავსი ქმედებები განხორციელდა კონგოში 1960 წელს ქვეყნის დამოუკიდებლობის მოპოვებასთან დაკავშირებით. ერთ-ერთ სოფელში, ნინაპრების მიერ ჩამოყრილი ოქროს მონეტების შესაგროვებლად, ადგილობრივებმა გადახადეს სახურავები ქოხებს. მოშორებით კი მხოლოდ საფლავებისაკენ მიმავალი გზებზე იძრუნეს, რათა ნინაპრებისათვის მიეცათ გზა სოფლამდე მისაღწევად. ორგიულ ექსცესებს ჰქონდა საყურადღებო მნიშვნელობა, ვინაიდან, მითის მიხედვით, ახალი ერის ჩასახვის დასაბამიდანვე ყველა ქალი მხოლოდ კაცის საკუთრებად იქცევა.

დიდი ალბათობით, მსგავსი ტიპის ფაქტები ძლიერ იშვიათობად იქცევა. შეგვიძლია, ვივარაუდოთ, რომ „მითიური დამოკიდებულება“ გაქ-

რება ძველი კოლონიების პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ. მაგრამ ის, რაც მომავალში მოხდება, ჩვენ ვერ დაგვეხმარება იმის გაგებაში, რაც არც თუ ისე დიდი ხნის წინ უკვე მოხდა. ის, რაც ჩვენთვის ყველზე ნიშანდობლივია, პირველ რიგში, ესაა მსგავს უცნაურ ქმედებათა მნიშვნელობის დადგენა, ამ ექსცესთა მიზეზების გამოვლენა და მათი გამართლების პოვნა. ვინაიდან, ყოველივეს გაგება ნიშნავს, ისინი ვალიართ, როგორც ადამიანური საქციელები, კულტურათა ფაქტები, გონების შემოქმედებითობა – და არა, უბრალოდ, ინსტინქტთა პათოლოგიურ გამოვლინებათა მოზღვავება, ცხოველური თუ ბავშვური ბუნების გამოვლინება. სხვა ალტერნატივა არც არსებობს: იძულებულები ვართ, ან ვუარყოთ, შევამციროთ, ან დავივიწყოთ ამგვარი ექსცესები მათი „ველურობის“ გარკვეულ გამოვლინებებად მიჩნევით, რომლებიც აუცილებლად გაქრება, როდესაც მოხდება ტომების „ცივილიზაცია“; ან უნდა ვაიძულოთ საკუთარი თავები, გავიგოთ წინარე, მითთან დაკავშირებული დამოკიდებულებები, რომლებიც ხსნიან, ამართლებენ ამგვარ გამოვლინებებს და მათ მიაკუთვნებენ რელიგიურ მნიშვნელობას. სწორედ ეს უკანასკნელი მოსაზრება იპყრობს ჩვენს ინტერესსაც. მხოლოდ ისტორიულ-რელიგიურ პერსპექტივაში შეიძლება მსგავსი ქმედებების განხილვა, როგორც კულტურათა გარკვეული ფაქტები, კარგავენ რა ისინი თავიანთ მონსტრულ თუ აზროვნებას მოკლებულ ქცევას, ბავშვურ თამაშს თუ წმინდა ინსტინქტურ საქციელს.

„პირველყოფილ მითოლოგიათა“ ინტერესი

ხმელთაშუაზღვისპირეთსა თუ აზიაში გავრცელებულ ყველა დიდ რელიგიას გააჩნია საკუთარი მითოლოგია. მიუხედავად ამისა, მითების განხილვა სჯობს ბერძნული, ანტიკური თუ ინდური მითოლოგიების განხილვის გარეშე.

ბერძნულ მითთა უმრავლესობა მოყოლილ იქნა ჰესიოდესა და ჰომეროსის, ასევე რაპსოდისტებისა და მითოგრაფების მიერ, რამაც განაპირობა მათი შეცვლა და სისტემატიზირება. ახლო აღმოსავლეთსა და ინდოეთში გავრცელებული მითოლოგიები სათუთად იქნა ინტერპრეტირებული და შემუშავებული კონკრეტული თეოლოგიებისა და რიტულისტების წყალობით. სავარაუდოა, რომ ზემოდწამოთვლილმა დიდმა მითოლოგიებმა სანყის ეტაპზე დაკარგა თავიანთი პირველადი მნიშვნელობა, „მითიური სუბსტანცია“ და იქცა მხოლოდ „ლიტერატურად“, ან მომდევნო საფეხურზე, არქაულ საზოგადოებათა ტრადიციული მითოლოგიები არ შეცვლილა მოძღვრებისა და ქურუმების მიერ. ისევე, როგორც დიდმა მითოლოგიებმა დაასრულეს იმით, რომ გადაცემულ იქნენ თაობიდან თაობას დამწერლობითი გზით (ნაწერი ტექსტებით),

„პირველყოფილ“ მითოლოგიებს, რომლებიც ზეპირსიტყვიერად შეიტყვეს უძველესმა მოგზაურებმა, მისიონერებმა თუ ეთნოგრაფებმა, გააჩნია „ისტორია“; სხვაგვარად რომ ვთქვათ, საუკუნეთა განმავლობაში ისინი გამრავალფეროვდნენ და გამდიდრდნენ სხვადასხვა, მათზე უპირატესი კულტურათა გავლენით. ასევე სავარაუდოა, რომ ამ ფაქტს ხელი შეუწყვეს იშვიათი ნიჭით დაჯილდოებულმა ზოგიერთმა მგოსანმა თუ შემოქმედმა.

ამავდროულად, უმჯობესია, დავიწყოთ არქაული საზოგადოების მითების განხილვით, რასაც, სავარაუდოდ, მოჰყვება იმ ხალხთა მითოლოგიაზე მსჯელობა, რომელთაც მნიშვნელოვანი როლი ითამაშეს ისტორიაში. მიუხედავად დროთა განმავლობაში მომხდარი ცვლილებები-სა, „პირველყოფილების“ მითები კვლავ აირეკლავენ პირველოყოფას (პირველად ყოფას). საქმე ეხება იმ საზოგადოებებს, რომლებშიც მითები დღემდე ცოცხლობს და სადაც ყველანაირი ადამიანური ქმედება მითებზეა დამოკიდებული, სადაც მითები ამართლებს ნებისმიერ საქციელს. მითების როლისა და ფუნქციის განსაზღვრა ხელენიფებად (ან ასე იყო უახლოეს ხანამდე) ეთნოლოგებს. არქაულ საზოგადოებათა ცალკეულ მითთან თუ რიტუალთან დაკავშირებით, შესაძლებელი გახდა ადგილობრივთა მიერ მათი გამოკითხვა და იმ მნიშვნელობების გაგება, გარკვეული დოზით მაინც, რომელსაც ისინი მათ ანიჭებენ. ცხადია, რომ ეს „ცოცხალი დოკუმენტები“, რომლებიც ჩანერილ იქნა ადგილზე კვლევის პროცესში, ვერ ჭრის ჩვენს ყველა სირთულეს, მაგრამ მათ შესწევთ უნარი, სწორად დაგვასმევიწონ პრობლემის საკითხი, ე.ი. განვიხილოთ მითი მის სოციო-რელიგიურ კონტექსტში.

მითის განმარტების მცდელობა

რთულია მითისათვის იმ განმარტების მისადაგება, რომელიც მისაღები იქნებოდა ყველა მეცნიერისათვის და, ამავდროულად, არასპეციფიკისტებისთვისაც. თუმცა, შესაძლებელია კი, ვიპოვნოთ, თუნდაც, ერთი განმარტება, რომელიც პასუხს გასცემდა მითის ყველა ფუნქციასა და ტიპს ამა თუ იმ არქაულ და ტრადიციულ საზოგადოებაში? მითი არის უკიდურესად რთული კულტურული რეალობა, რომლის განხილვა და ინტერპრეტირება მრავალგანზომილებიან პერსპექტივაშია შესაძლებელი.

პირადად ჩემთვის, განმარტება, რომელიც ყველაზე მისაღებად მიმაჩნია, მისი მოცულობიდან გამომდინარე, არის შემდეგი: მითი ყველა საკრალურ ამბავს; ის აირეკლავს იმ ქმედებას, რომელსაც ადგილი ჰქონდა წინარე წარსულში, „სამყაროს საწყის“ ზღაპრულ დროში. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მითი ყველა, თუ როგორ შემოაღწია რეალობამ არსებობაში ზებუნებრივ არსებათა ღვანლის წყალობით; იქნება ეს ტოტალური რე-

ალობა, კოსმოსი, თუ მხოლოდ ერთი მონაკვეთი, ფრანგმენტი: კუნძული, მცენარის გარკვეული სახეობა, ადამიანური დამოკიდებულება, კონკრეტული ინსტიტუცია. აღნიშნული კი კვლავ „დაბადების“ (შესაქმის) თხზულებასთან გვაბრუნებს: მოყოლილია, თუ როგორ გაჩნდა კონკრეტული სუბიექტი და ობიექტი, თუ როგორ დაიწყო მან არსებობა ამ ქვეყნად. მითი მხოლოდ რეალურად მომხდარზე მოგვითხრობს, იმაზე, რასაც ადგილი აშკარად ჰქონდა. მითების პერსონაჟები ზებუნებრივი არსებები არიან. ისინი ცნობილები ხდებიან სამყაროს „საწყის ეტაპზე“ ჩადენილი ღვანლითა თუ საქმეებით. მითები ამჟღავნებენ თავიანთ შემოქმედებითობას და ავლენენ თავიანთი შემოქმედების საკრალურობას (ან, მარტივად რომ ვთქვათ, „ზებუნებრივობას“). მოკლედ, მითები ყველაზე ზოგჯერ განსხვავებულზე, ზოგჯერ დრამატულზე, საკრალურსა და ზებუნებრივზე, რომელიც სამყაროში არსებობდა. სწორედ ეს უკანასკნელი აყალიბებს რეალურად მსოფლიოს ისეთად, როგორც ის დღესაა. მეტიც: სწორედ ამგვარ ზებუნებრივ არსებათა ჩარევის შედეგად გახდა ადამიანი ისეთი, როგორც ის ამჟამადაა – მოკვდავი და კულტურული არსება, რომელსაც, ამავდროულად, გააჩნია სქესიც.

მომავალში საშუალება გვქენება, შევავსოთ და განვმარტოთ ზოგიერთი პირველადი მინიშნება, მაგრამ საჭიროა იმის დაუყონებლივ ხაზგასმა, რაც ყველაზე უმთავრესად მიგვაჩნია: მითი, რომელიც მიჩნეულია საკრალურ ამბად, მაშასადამე, „ნამდვილ ისტორიაზე“ მოგვითხრობს, რადგან ის ყოველთვის რეალობებს მიემართება. კოსმოგონიური მითი „ნამდვილია“, ვინაიდან ის მოწმობს მსოფლიოს არსებობას; სიკვდილის გაჩენის მითიც „ნამდვილია“, ვინაიდან ამას ადამიანის მოკვდავობა ადასტურებს და ა.შ.

ფაქტი, რომ მითი ასახავს ზებუნებრივ არსებათა „ჟესტებსა“ (gesta) და მათი ძალაუფლებების საკრალურ მანიფესტაციებს, მითს სძენს ადამიანური, მნიშვნელოვანი ქმედებებების სანიმუშო მაგალითის ფუნქციას. როდესაც მისიონერ-ეთნოლოგი კ. სტრეჰლოუ ეკითხებოდა არუნტანელ (Australiens Arunta) ავსტრალიელებს, თუ რატომ აღნიშნავენ ისინი ზოგიერთ დღესასწაულს, ისინი მას უცვლელად პასუხობდნენ: „იმიტომ, რომ წინაპრებმა ამგვარად მოითხოვეს“.¹ ახალი გვინების ტომები, კაიები, თავიანთი ცხოვრების სტილისა და მუშაობის შეცვლის წინააღმდეგები იყვნენ, რასაც ისინი შემდეგნაირად ხსნიდნენ: „სწორედ ასე იქცეოდნენ ნემუსები (მითიური წინაპრები) და ჩვენც იგივენაირად ვაგრძელებთ“.² ერთ-ერთი ცერემონიის ამგვარ დეტალთან დაკავშირე-

1 C. Strehlow, Die Aranda-und Loritija-Stamme in Zentral-Australien, vol. III, p.1; cf. Lucien Lévy-Bruhl, La Mythologie primitive (Paris, 1935), p.123. Voir aussi T.G.H Strehlow, Aranda Traditions (Melbourne University Press, 1947), p.6.

2 CH. Keysser, cité par Richard Thurnwald, Die Eingeborenen Australiens und der Sudseeinseln (Religionsgeschichtliches Lesebuch, 8, Tübingen, 1927)p.28.

ბით, კითხვა დაუსვეს მომღერალ ნავაჰოს, რათა აეხსნა მიზეზი, მან კი უპასუხა: „ვინაიდან თავდაპირველად წმინდა ხალხმა ასე გააკეთა“.¹ ჩვენც ზუსტად ანალოგიურ გამართლებას ვპოულობთ პირველყოფილ ტიბეტური ტომების რიტუალთან დაკავშირებითაც, რომელსაც თან სდევდა ლოცვა: „როგორც სამყაროს შექმნის პირველივე დღიდან მოხდა, ჩვენც ასევე უნდა შევწიროთ (...) როგორც ჩვენმა წინაპრებმა გააკეთეს მრავალი საუკუნის წინ, ისევე ვაკეთებთ ჩვენც დღეს“.² ჰინდუს ტომების თეოლოგებისა და რიტუალისტების გამართლებაც არაფრით განსხვავდება ამ მოსაზრებებისაგან. „ჩვენც ისე უნდა გავაკეთოთ, როგორც გააკეთეს ღმერთებმა სამყაროს დასაბამიდან“ (სატაჰათა ბრაჰმანა, VII, 2, 1, 4). „ასე მოიქცნენ ღმერთები, ასე იქცევიან ადამიანები“ (ტაიტირიია ბრაჰმანა, 1, 5, 9, 4³).

როგორც უკვე ვნახეთ,⁴ ადამიანის პროფანული ქცევები და ქმედებებიც კი დამოკიდებულია ზებუნებრივ არსებათა საქციელზე. ნავაჰოებთან, „ქალები იძულებულნი არიან, დასხდნენ ისე, რომ ფეხები ერთმანეთის ქვეშ მოაქციონ, ხოლო გვერდით, მამაკაცებმა უნდა გადააჯვარედინონ კიდურები, ვინაიდან დასაბამიდან, ქალი და მონსტრების მკვლელი ამგვარ პოზიციაში ისხდნენ“.⁵ ერთ-ერთი ავსტრალიური ტომების, კარაჯერების მითიური ტრადიციის მიხედვით, ყველანაირი ადათი, ყველანაირი დამოკიდებულება დამკვიდრდა „სიზმრის დროს“, ორი ზებუნებრივი არსების მიერ (მაგალითად, წესი, თუ როგორ უნდა მოიხარშოს ზოგიერთი მარცვალი, ან როგორ უნდა განდევნო, ჯოხის დახმარებით, ცხოველი, კუჭში გასვლისას მისაღები პოზა და ა.შ.).⁶

ვფიქრობ, აღარაა საჭირო დანარჩენი მაგალითების მოყვანა. როგორც „მარადიული დაბრუნების მითში“ ვაჩვენეთ და როგორც უკეთესად შემდგომში ვიხილავთ, მითის უმთავრესი ფუნქციაა ადამიანისთვის მნიშვნელოვანი რიტუალებისა და ყველა ქმედების სანიმუშო მაგალითების ჩვენება: საქმე ეხება კვებასა თუ ქორწინებას, სამსახურს, განათლებას, ხელოვნებასა თუ სიბრძნეს. ეს კონცეფცია არაა უგულვებელსაყოფი არქაული საზოგადოების წევრი ადამიანის გაგებისათვის, რასაც მოგვიანებით განვიხილავთ.

1 Clyde Kluckhohn, "Myths and Rituals: A General Theory" (Harvard Theological Review, vol. XXXV, 1942, pp. 45-79), p. 66. Cf. *ibid.* d'autres exemples.

2 Matias Hermanns, *The Indo-Tibetans* (Bombay, 1954), pp. 66 sq.

3 *ib.* M. Eliade, *Le Mythe de l'Éternel Retour* (Paris, 1949), pp. 44 sq (The Myth of the Eternal Return, New York, 1954, pp. 21 sq)

4 *Le Mythe de l'Éternel Retour*, pp. 53 sq.

5 Clyde Kluckhohn, *op. cit.*, p. 61, citant W.W. Hill, *The Agricultural and Hunting Methods of the Navaho Indians* (New Haven, 1938), p. 179.

6 Cf. m. Eliade, *Mythes, rêves et mystères* (Paris, 1957), pp. 255-256.

„ნამდვილი ამბავი“ – „მცდარი ამბავი“

უნდა აღვნიშნოთ, რომ იმ საზოგადოებებში, სადაც მითი ისევ ცოცხლობს, ადგილობრივები განასხვავებენ მითებს – „ნამდვილ ამბებს“ – იგავეებისა თუ ზღაპრებისაგან, რომელსაც ისინი უწოდებენ „ცრუ ამბებს“.

პავნეს ტომები „განარჩევენ“ „ნამდვილ ამბებს“ და „მცდარ ამბებს“. ისინი ყველაფერს, რაც სამყაროს წარმოშობაზე მოგვითხრობს, აიგივებენ ნამდვილ ამბებთან; მათი მონაწილეები არიან ღვთიური, ზებუნებრივი, ციური თუ კოსმიური არსებები. შემდეგ მოდის ისეთი ზღაპრები, რომლებიც მოგვითხრობენ ეროვნული გმირის დაუფერებელ, ზღაპრულ ამბებზე, ერთ ახალგაზრდა მამაკაცზე, წარმოშობით დაბალი ფენიდან, რომელიც გახდა თავისი ხალხის გადამრჩენელი და რომელმაც ადამიანები მონსტრებისაგან გაათავისუფლა, გამოგლიჯა რა ისინი ხელიდან შიმშილს თუ სხვა უბედურებებს და რომელსაც, ამას გარდა, სხვა კეთილსინდისიერ ამბებსა და ღვანლს მიაწერენ. შემდეგ მოდის ამბები, რომლებიც მოგვითხრობს ექიმზე (*medicine-men*) და ხსნის, თუ როგორ მოახერხა ამა თუ იმ ჯადოქარმა ზებუნებრივი ძალაუფლების შექმნა, როგორ ჩაისახა შამანთა ესა თუ ის ასოციაცია. „მცდარ“ ამბებად კი მიჩნეულია ისინი, რომლებიც ყველა კოიოტის, ვაკის მგლის თავგადასავლებსა და სასიქადულო საქმეებზე. მოკლედ, „ნამდვილ“ ისტორიებში საქმე გვაქვს საკრალურთან ან ზებუნებრივთან; ხოლო „მცდარ“ ამბებში, პირიქით, პროფანულ შინაარსთან, რადგან კოიოტი უკიდურესად პოპულარულია ამ მითოლოგიაში ისევე, როგორც დანარჩენ სხვა, ჩრდილო-ამერიკულ მითოლოგიებში, სადაც ის გვევლინება შენიღბულ, გამყიდველ და მოლაღატე, გამომრჩენელ და გაიძვერა არსებად.¹

პარალელურად, შეროკეს ტომები ანსხვავებენ საკრალურ მითებსა (კოსმოგონია, პლანეტათა წარმოშობა, სიკვდილის გაჩენა) და პროფანულ ისტორიებს, რომლებიც ხსნიან, მაგალითად, ცხოველთა ზოგიერთ ანატომიურ თუ ფიზიოლოგიურ ცნობისმოყვარეობას. იგივე განსხვავება ხდება აფრიკაშიც: ჰერეროს ტომები მიიჩნევენ, რომ ის ისტორიები, რომლებიც ყველა ტომების სხვადასხვა დაჯგუფების წარმოშობის შესახებ, არის ნამდვილი, ვინაიდან, ისინი ასახავენ ისეთ ამბებს, რომლებიც ნამდვილად მოხდა, იმ დროს, როდესაც მეტნაკელბად კომიკურ ზღაპრებს არანაირი საფუძველი არ გააჩნია. რაც შეეხება ტოგოს ადგილობრივ მკვიდრთ, ისინი თავიანი დასაბამის მითებს „აბსოლიტურად რეალურ“ ამბებად მიიჩნევენ.²

სწორედ ამ მიზეზიდან გამომდინარე, შეუძლებელია მითებს მივუდგეთ გულგრილად. უამრავ ტომში, მითებს არ ყვებიან ბავშვებისა და

1 R. Pettazzoni, *Essays on the History of Religion*(Leiden, 1954), pp. 11-12. Cf. aussi Werner Muller, *Die Religionen der Waldlandindianer Nordamerikas* (Berlin, 1956), p. 42

2 R. Pettazzoni, *op.cit.*, p.13.

ქალების წინაშე, ე.ი. ისეთ არსებებთან, რომლებიც ან ცხოვრებას მხოლოდ ეხლა იწყებენ, ან არიან უცოდინრები. ზოგადად, მოხუცი მასწავლებლები მითებს აცნობენ რელიგიაში ჯერჯერობით არაგანსწავლულ ხალხს, რომლებიც დიდი ხანი არაა, რაც მოინათლნენ, იმ დროს, როდესაც ბუნებაში განმარტოვდებიან ხოლმე, რაც მათი პირველი ზიარებაა. რ. პიდინგტონი კარაჯერებთან დაკავშირებით აღნიშნავს: „საკრალური მითები, რომლებსაც არ შეიძლება, რომ იცნობდეს ქალი, მიემართება (ეხება) ძირითადად კოსმოგონიას და განსაკუთრებით, ინიციაციათა ცრემონიების ინსტიტუციას.¹

იმ დროს, როდესაც „მცდარი ამბების“ მოთხრობა ნებისმიერ დროსა და ადგილასაა შესაძლებელი, მითების მოყოლა მხოლოდ საკრალური დროის გარკვეულ მონაკვეთშია დაშვებული (ძირითადად, შემოდგომის ან ზამთრის განმავლობაში, და მხოლოდ ღამით²). ეს ადათ-ნესი შემონახულია იმ ხალხებშიც, რომლებმაც არქაულ კულტურათა სტადიას უკვე გაუსწრეს. მონღოლ-თურქებთან და ტიბეტელებთან, ჯესორის ციკლის ეპიკურ სიმღერათა დასწავლა უნდა მოხდეს მხოლოდ ღამით და ზამთარში. „სწავლა გაიგივებულია მომხიბვლელ ძალაუფლებასთან. ის ნებისმიერი სახის უპირატესობის მოპოვების საშუალებას იძლევა, მაგალითად, როგორცაა ომში თუ ნადირობისას მოპოვებული წარმატება (...). სწავლის დაწყებამდე ჰაერში აფრქვევენ სპეციალურად მომზადებულ, მოხალული ქერის მარცვლის ფქვილს. მსმენელები სხედან გარშემო. ბარდი (სახალხო მთქმელი, მგოსანი) ეპოპეას რამოდენიმე დღის განმავლობაში წარმოთქვამს. როგორც ამბობენ, ძველად, ამ დროს ჯესარის ცხენის ნაფეხურებს ხედავდნენ ჰაერში. ამგვარად, სწავალა რეალური გმირის გამოცხადების წინაპირობა იყო.³

რას გვიმხვლს მითები

ადგილობრივი ტომების მიერ „ნამდვილი“ და „მცდარი“ ამბების გარჩევა საყუდარდღებოა. თხრობათა ორგვარი კატეგორია წარმოგვიდგენს ისეთ „ისტორიებს“, რომელთაც ადგილი ჰქონდა შორეულ და დაუჯერებელ წარსულში. მიუხედავად იმისა, იყვნენ თუ არა მითების მთავარი მოქმედი გმირები ღმერთები და ზებუნებრივი არსებები, ან ზღაპრების ჯადოსნური ცხოველ-პერსონაჟები, მათ ჰქონდათ ერთი საერთო: ისინი არ მიეკუთვნებოდნენ ყოველდღიურ სამყაროს. ამავე დროს, ადგილობრივი ტომები მიხვდნენ, რომ საქმე ეხებოდა რადიკალურად განსხვავებულ „ისტორიებს“. ვინაიდან, ყველაფერი, რაც მოთხრობილია მითებში, მათ

1 R.Piddington, cité par L. Lévy-Bruhl, p.115.Sur les cérémonies d'initiation, cf Eliade, Naissance mystiques (Paris, 1959).

2 იხ. Des exemples dans R. Pettazzoni, op. cit., p. 14, n. 15.

3 R.A. Stein, Recherches sur l'épopée et la barde au Tribet (Paris, 1959), pp. 318-319.

პირდაპირ ეხება იმ დროს, როდესაც, ზღაპრები და იგავები მიემართება ისეთ ქმედებებს, რომლებმაც სამყაროში ცვლილებების შემოტანის მიუხედავად, ვერ შეცვალეს ადამიანების როლი¹ (ზოგიერთ ცხოველთა ანატომიური თუ ფსიქოლოგიური თავისებურებანი).

მართლაც, მითები ყვებიან არა მხოლოდ სამყაროს, ცხოველების, მცენარეებისა თუ ადამიანების წარმოშობაზე, არამედ, ყველა იმ წინაპირობაზეც, რომელიც წინ უძღვოდა ადამიანის ისეთ არსებად ჩამოყალიბებას, როგორიც ის დღესაა, ე.ი. მოკვდავი არსება, რომელსაც გააჩნია სქესი, მორგებულია საზოგადოებას, იძულებულია, იმუშაოს, რათა იცხოვროს და რომელიც ითვალსწინებს გარკვეულ წესებს. თუ მსოფლიო არსებობს, თუ ადამიანი არსებობს, ეს იმიტომ, რომ ოდესღაც ზებუნებრივმა არსებებმა განახორციელეს შემოქმედებითი აქტი. მაგრამ სრულიად სხვა ქმედებებს ჰქონდა ადგილი კოსმოგონიისა და ანთროპოგონიის შემდეგ, და ადამიანი, ისეთი, როგორიც ის დღესაა, მითიური მოვლენების პირდაპირი შედეგი, არსებობს სწორედ ამ ქმედებების შედეგად. ის მოკვდავია, რადგან რაღაც მოხდა *in illo tempore*. ეს რომ არ მომხდარიყო, ადამიანი არ იქნებოდა მოკვდავი: ის იარსებებდა განუსაზღვრელი ვადით, როგორც ქვები, ან ის პერიოდულად გამოიცვლიდა ტყავს, როგორც გველები, რის შემდეგაც ცხოვრების განახლებადაც შესძლებდა და ეს უსასრულოდ გაგრძელდებოდა. მაგრამ სიკვდილის გაჩენის მითი გვიყვება, თუ რა მოხდა *in illo tempore* და აღწერს რა ამ ამბავს, ხსნის, თუ რატომაა ადამიანი მოკვდავი.

პარალელურად, ზოგიერთი ტომის ცხოვრობაში უმნიშვნელოვანესი ადგილი უჭირავს თევზაობას, ეს კი იმიტომ ხდება, რომ მითიურ ეპოქაში, ერთმა ზებუნებრვმა არსებამ ასწავლა მათ წინაპრებს თევზის დაჭერა და მომზადება. მითი გვიყვება პირველი თევზაობის შესახებ, რომელიც შეასრულა ზებუნებრვმა არსებამ, ეს ფაქტი, ამავედროულად, ზებუნებრივ აქტზეც მოგვითხრობს, თუ როგორ ასწავლა მან ადამიანებს უკვე თავად გაეკეთებინათ იგივე და გამოკვებათ საკუთარი თავი იგივე გზით.

მაგალითების რაოდენობის გაზრდა მარტივადაა შესაძლებელი. მაგრამ ის მაგალითები, რომლებიც წინ გვიძღვოდა, მონიშნავს, თუ რატომაა არქაული ადამიანისათვის მითი მაღალი ღირებულების მატარებელი, ეს კი იმ დროს, როდესაც ზღაპრები და იგავები არაფერ მსგავსს არ ეხება. მითი ადამიანს ასწავლის, თუ რამ განაპირობა იგი ექზისტენციალურად, და ყველაფერი, რასაც კავშირი აქვს მის არსებობასთან და მის პირად დამოკიდებულებასთან კოსმოსში, მას პირდაპირ ეხება.

¹ უდავოა, რომ ის, რაც კონკრეტულ ტომში „რეალურ ამბადაა“ მიჩნეული, შეიძლება მეზობელ ტომში „მცდარი ამბავის“ აღმნიშვნელი გახდეს. „დემითიზაცია“ ჯერ კიდევ არქაულ კულტურათა ეტაპზე იყო ცნობილი. მნიშვნელოვანი ისაა, რომ „პირველყოფილები“ ყოველთვის გრძნობენ მითთა („ნამდვილ ამბებს“) შორისა და ზღაპრებსა თუ ლეგენდებს („მცდარ ამბებს“) შორის არსებულ განსხვავებებს. Cf appendice I (“Les mythes et les contes de fées”).

მაღე ვნახავთ იმ შედეგებს, რომლებიც მოჰყვა ამგვარ ცალმხრივ კონცეფციას არქაული ადამიანის ქმედების წარმართვისათვის. აქვე აღვნიშნოთ, რომ ისევე, როგორც თანამედროვე ადამიანი მიიჩნევს საკუთარ თავს საკუთარივე ისტორიით განპირობებულად, არქაულ საზოგადოებათა ადამიანიც თავს გარკვეული რაოდენობის მითიური მოვლენების შედეგად შექმნილ არსებად აღიქვამს. არც ერთი და არც მეორე, არ მიიჩნევს საკუთარ თავს „შექმნილ“ არსებად, როგორცაა მაგალითად გარკვეული დანიშნულების მქონე საგნები. თანამედროვე ადამიანი ამგვარ განმარტებას შემოგვთავაზებდა: ის, რაც დღეს ვარ, განპირობებულია იმ გარკვეული რაოდენობის ქმედებიდან გამომდინარე, რომელიც წინ მიძღვოდა, მაგრამ ეს მოვლენები შესაძლებელი გახდა იმიტომ, რომ სოფლის მეურნეობამ აღორძინება დაიწყო 8000-9000 წლის წინ და იმიტომ, რომ ურბანული ცივილიზაციები განვითარდნენ ანტიკურ ახლო აღმოსავლეთში, რადგან ალექსანდრე დიდმა დაიპყრო აზია და ავგუსტინემ დაარსა რომის იმპერია, რადგან გალილეომ და ნიუტონმა მოახდინეს სამყაროს კონცეფციის რევოლუცია, დაუდეს რა დასაბამი მეცნიერულ აღმოჩენებს და მოამზადეს რა ინდუსტრიული საზოგადოების ჩასახვის ნიადაგი, ვინაიდან, საფრანგეთის რევოლუციას ჰქონდა ადგილი და ვინაიდან თავისუფლების, დემოკრატიისა და სოციალური სამართლიანობის იდეებმა შეძრა დასავლური სამყარო ნაპოლეონის ბრძოლების შემდეგ, და ა.შ.

ანალოგიურად შეეძლო, ეთქვა „პირველყოფილს“: ისეთად, როგორც დღეს ვარ, მაქცია იმ მთელმა რიგმა მოვლენებმა, რასაც ჩემამდე ჰქონდა ადგილი. უბრალოდ, ამასთან ერთად, მან მაშინვე უნდა დასძინოს შემდეგი: *მითიურ* წარსულში, *საკრალურ* ამბავთან დაკავშირებულ მომხდარ მოვლენებში მონაწილე პიროვნებები, იყვნენ არა ჩვეულებრივი მოკვდავები, არამედ, ზებუნებრივი არსებები. მეტიც, იმ დროს, როდესაც თანამედროვე ადამიანი, რომელიც საკუთარ თავს უნივერსალური ისტორიის შედეგად ჩამოყალიბებულ არსებად მიიჩნევს, მას არ ცნობს მისსავე გლობალურ წიაღში, მხოლოდ არქაული საზოგადოების წარმომადგენელი ადამიანია იძულებული, გაიხსენოს საკუთარი ტომის მითიური ისტორია, თუმცა, საკმაოდ დიდი რაოდენობით, იგი ააქტუალურებს მას პერიოდულად. განსხვავება, რომელიც შეგვიძლია, გამოვავლინოთ არქაულ და თანამედროვე ადამიანს შორის შემდეგია: ქმედებათა გარდაუვალობა, რომელიც თანამედროვე ადამიანისათვის ისტორიის ერთ-ერთი ნიშანია, „პირველყოფილისათვის“ წარმოუდგენელი რამაა.

კონსტანტინოპოლი დაპყრობილ იქნა თურქების მიერ 1453 წელს და ბასტილია 1789 წლის 14 ივლისს დაეცა. ეს მოვლენები უკვე მოხდა და მათი თავიდან არიდება შეუძლებელია. უდავოა, რომ 14 ივლისი, რომელიც საფრანგეთის რესპუბლიკის ეროვნული დღესასწაული გახდა, გვახსენ-

ნებს ბასტილიის ალებას, მაგრამ ისტორიულ მოვლენას, როგორც ასეთს, ადამიანები აღარ ააქტუალურებენ.¹ არქაული ადამიანისთვის კი პირიქით, ის, რაც მოხდა ab origine, მუდამ იმსახურებს გახსენებას რიტუალების მსვლელობისას. ე.ი.მისთვის მთავარი მითების ცოდნაა. არა იმიტომ, რომ მითები მას პასუხს სცემენ სამყაროს წარმოშობასა და საკუთარ არსებობაზე პასუხის გასაცემად, არამედ, პირველ რიგში იმიტომ, რომ მათი გახსენებით, მათი გააქტუალურებით, მას შეუძლია, გაიმეოროს ის, რასაც აკეთებდნენ ღმერთები, გმირები და წინაპრები ab origine. ვიცნობდეთ მითებს, ნიშნავს ამოვხსნათ საიდუმლო, რომელიც იმალება საგანთა თუ მოვლენათა მიღმა. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ვიტყობთ არა მხოლოდ იმას, თუ როგორ გაჩნდნენ ნივთები, არამედ, იმასაც, თუ სად ვიპოვოთ და როგორ შევექმნათ ისინი ხელახლა როდესაც გაუჩინარდებიან.

რას ნიშნავს, „ვიცნობდეთ მითს“

ავსტრალიური საკულტო მითები ხშირად, საკმაოდ მონოტონურად, აღწერენ მითიური წინაპრებისა თუ საკულტო ცხოველების გადაადგილებებს. მოთხრობილია თუ როგორ გაჩნდნენ დედამიწაზე ეს ზებუნებრივი არსებები და წამოიწყეს ხანგრძლივი მოგზაურობები „ოცნების ეპოქაში“ (alcheringa), ანუ მითიურ ხანაში, თუ როგორ ჩერდებოდნენ ზოგჯერ, რათა შეეცვალათ პეიზაჟი ან გაეჩინათ ზოგიერთი ცხოველი თუ მცენარე, ასევე აღწერილია, თუ როგორ გაუჩინარდნენ ისინი საბოლოოდ დედამიწიდან. მაგრამ ეს მითები მხოლოდ ავსტრალიელთა ცხოვრებისთვისაა განკუთვნილი. ამგვარი მითები მათ ასწავლის, თუ როგორ გაიმეორონ ზებუნებრივ შემოქმედთა ქცევები (ჟესტები) და, ამგვარად, უზრუნველყონ ამა თუ იმ მცენარისა და ცხოველის გამრავლება.

ეს მითები დაკავშირებულია ნეოფიტების რელიგიასთან ზიარებასთან. შესაძლებელია, იგი მხოლოდ „საზეიმოდ აღნიშნონ“, ანუ გაააქტუალურონ. „როდესაც ახალგაზრდა მამაკაცები სხვადასხვა ცერემონიათა გავლის შემდეგ ეზიარებიან თავიანთ რელიგიას, მათ წინაშე აღნიშნავენ ცერემონიათა მთელ სერიას, რომლებიც ისევე არიან წარმოდგენილნი, როგორც კულტები, - ზოგიერთი განმასხვავებლობის გათვალისწინებით, - არ ისახავენ მიზნად იმ კულტთა (totem) გაზრდასა და გამრავლებას, რომლესაც საქმე ეხება, არამედ, მათი მიზანია მხოლოდ იმის ჩვენება, თუ როგორ უნდა აღნიშნონ საზეიმოდ ეს კულტები მათ, ვინც აღსაზრდელია, ან ვინც ესესაა აღზარდეს ადამიანურ რანგში“.²

როგორც ვხედავთ, მითის მიერ მოთხრობილი „ამბავი“ ეზოტერული

1 Cf. Mythes, rêves et mystères, pp. 27 sq.

2 C. Strehlow, Die Aranda – und Loritja-Stamme, vol. III. P. 1-2; L. Levy-Bruhl, op. cit., p.123. Sur les initiations de puberté en Australie, cf. Naissance mystiques, pp.25.

ნესრიგის „ცოდნას“ შეესაბამება არა მხოლოდ იმიტომ, რომ ის საიდუმლოა და მისი გადაცემა ინიციაციის პროცესში მიმდინარეობს, არამედ, ვინაიდან, ამ ცოდნას შესწევს მაგიურ-რელიგიური ძალა. მართლაც, ვიცოდეთ ზოგიერთი საგანის, ცხოველის, მცენარისა თუ სხვათა წამოშობის შესახებ, ნიშნავს, შეგვეძლოს მათზე მაგიური გავლენის მოხდენა, რომლის წყალობთაც ძალგვიძს მათი მართვა, გამრავლება თუ ჩვენი სურვილისამებრ წარმოება. ერნარდ ნორდენსკიოლდი გვთავაზობს რამოდენიმე მეტყველ მაგალითს კუნას ინდიელების ტომებზე დაყრდნობით. მათი რწმენის მიხედვით, ბედნიერმა მონადირემ იცის ნანადირევის წამოშობის ამბავი. და თუ ადამიანს ძალუძს ზოგიერთი ცხოველის მოშინაურობა, ეს იმიტომ, რომ მაგიის მიმდევრები იცნობენ მათი შექმნის საიდუმლოს. ასევე, მათ ხელენიფებთ გახურებული რკინის ხელში დაჭერა ან შხამიანი გველების ხელით მოხრჩობა. ნორდენსკიოლდი ყვება, თუ როგორ ახერხებს „კუნას ერთ სოფელში, ტიენტიკში, თოთხმეტი წლის ბიჭი ცეცხლში შევარდნას მხოლოდ იმიტომ, რომ გათვითცნობიერებულია ცეცხლის შექმნის მთელ მომხიბვლელობაში. პერეზს ხშირად უნახავს, თუ როგორ ეჭირათ ადამიანებს ხელით გახურებული რკინა და ამავე ხელეებით სრესდნენ გველებს“.¹

ახლა კი განვიხილოთ ერთ-ერთი რწმენის შესახებ, რომელიც საკმაოდ გავრცელებულია ზოგიერთ კულტურაში. მაგალითად, ტიმორში, როდესაც საქმე ეხება ბრინჯის მარცვლეულის დამუშავებას. ადამიანი, რომელიც კარგად იცნობს ბრინჯთან დაკავშირებულ მითიურ ტრადიციებს, „ღამე შედის პლანტაციის მახლობლად გაშენებულ ქოხში რათა მოყვეს ლეგენდა, რომელიც ხსნის, თუ როგორ გაჩნდა ბრინჯი (წამოშობის მითი)... ისინი, ვინც ამას ასრულებენ, არ არიან მოძღვრები“.² მსგავსი ლეგენდის გახსენებით, ბრინჯს, თითქოს, აიძულებენ, გახდეს უფრო სრულყოფილი, უფრო ძლიერი და ნაყოფიერი, როგორც ის გაჩნდა სულ თავდაპირველად. მას კი არ ახსენებენ საკუთარი წამოშობის ისტორიას, რათა „ასწავლონ“, თუ როგორ უნდა მოიქცეს, არამედ, მაგიურად აიძულებენ, დაუბრუნდეს საკუთარ *სანყისს*, ე.ი. გაიმეოროს თავისი სანიმუშო მაგალითი.

კალევალა ყვება, თუ როგორ დაიჭრა მძიმედ მოხუცი ვაინამოინენი მაშინ, როდესაც ის დაკავებული იყო პატარა გემის მშენებლობით. მაშინ, „მან დაიწყო საკუთარი თავის განკურნება ისე, როგორც ეს სჩვეიათ მაგიური ძალის მქონე ექიმბაშებს. მან იმღერა თავისი დაჭრის მიზეზის წამოშობის შესახებ, მაგრამ მან ვერ შეძლო, გაეხსენებინა სიტყვები, რომლებიც ყვებოდნენ ცეცხლის წამოშობაზე, სიტყვები, რომლებსაც ზუსტად შეეძლო განეკურნა ნაჭრილობევი“. საბოლოოდ, მას შემდეგ,

1 E. Nordenskiöld, “Faiseurs de miracles et voyants chez les indiens Cuna” (Revista del instituto de Ethnologia, Tucuman, vol. II, 1982), p. 464 ; Levy-bruhl, op.cit., p.118.

2 A.C.Kruij, cité par Lévy – Bruhl, op. cit., p.119.

რაც დახმარების ძიება მაგიის სხვა მიმდევრებთან დაიწყო, ვაინამოინენმა დაიყვირა: „ახლა მახსოვს, თუ როგორ გაჩნდა რკინა!“ და მან დაიწყო შემდეგი თხზულების მოყოლა: „ჰაერი პირველია დედათა შორის. წყალი არის უფროსი ძმა, ცეცხლი არის უმცროსი და რკინა ამ სამთაგან ყველაზე ახალგაზრდაა. უკკომ, დიდმა შემოქმედმა, დააცალკევა წყალი და მიწა ერთმანეთს და გააჩინა ქვიშა საზღვაო რეგიონებში, მაგრამ რკინა ჯერ არ არსებობდა. მაშინ მან გაახურა ხელის გულები მარცხენა მუხლზე. ასე გაჩნდა სამი ფერია, რომლებიც რკინის დედებად იქცნენ“.¹ აღვნიშნოთ, რომ, ამ მაგალითში, რკინის წარმოშობის მითი მიეკუთვნება კოსმოგონიურ მითს და გარკვეულწილად, მას აგრძელებს კიდევ. ჩვენ აქ ვინიშნავთ მითების სპეციფიურ ნიშნებს და ამის შესწავლას მომდევნო თავებში განვაგრძობთ.

აზრი იმის შესახებ, რომ წამალს მხოლოდ მაშინ შეუძლია მოქმედება, როდესაც ცნობილია მისი წარმოშობის ამბავი, ძალიან გავრცელებული იყო. მოვიშველიოთ კვლავ ერლანდ ნორდენსკიოლდის სიტყვები: „თითოეულ მაგიურ სიმღერას წინ უნდა უძღვოდეს მომაჯადოებელი სიტყვები, რომლებიც ყველა გამოყენებული წამლის წარმოშობაზე, სხვაგვარად, იგი არ იმოქმედებს; ან იმისათვის, რომ წამლის სიმღერამ მოახდინოს თავისი ეფექტი, ცნობილი უნდა იყოს მცენარის სახეობა, უნდა ვიცოდეთ, თუ როგორ გააჩინა იგი პირველმა ქალმა“.² ნა-ხის რიტუალურ სიმღერებში, რომელიც გამოაქვეყნა ჟ. ფ. როკიმ, მკაფიოდაა ნათქვამი: „თუ არ ვიცით წამლის წარმოშობის ამბავი, იგი არ უნდა გამოვიყენოთ“.³ ან თუკი არაა ცნობილი მისი წარმოშობის ამბავი, მაშინ არც უნდა ვილაპარაკოთ მასზე“.⁴

შემდეგ თავებში ვნახავთ, როგორც ეს ვაინამოინენის მითის შემთხვევაში მოხდა და რომელიც ზემოთ ვახსენეთ, თუ როგორაა წამლების წარმოშობა მჭიდროდ დაკავშირებული მსოფლიოს წარმოშობაზე მსჯელობისას. აქვე მივუთითოთ, რომ საქმე ეხება ზოგად კონცეფციას, რომელიც შემდეგნაირად შეგვიძლია, ჩამოვაცალიბოთ: არ შეგვიძლია რიტუალის ჩატარება იმ შემთხვევაში, თუ არ ვიცნობთ მისი „წარმოშობის“ ამბავს, ე.ი. მითი, რომელიც ყველა, როგორ იქნა ის ჩატარებული თავდაპირველად. დამკრძალავი ცერემონიის მსვლელობისას, შამაანი ნა-ხი, დტო-მბა, მღერის:

ახლა ჩვენ გავაცილებთ გარდაცვლილს და
ისევ გამოვცდით ტკივილს,

1 Aili Kolehmainen Johnson, Kalevala. A Prose translation from the Finnish(Hancock, Michigan, 1950), pp. 53 sq.

2 E. Nordenskiöld, “La conception de l’ame chez les indiens Cuna de l’Isthme de Panama” (Journal des Americanistes, N.S., t 24, 1932, pp. 5-30), p. 14.

3 J.F. Rock, The Na-khi Naga Cult and related ceremonies (Rome, 1952), vol. II, p. 474.

4 Ibid., vol. II, p.487.

ჩვენ კვალვ ვიცეკვებთ და დავამარცხებთ დემონებს.
თუ არ ვიცით, საიდან მომდინარეობს ცეკვა,
მასზე არ უნდა ვილაპარაკოთ.
თუ არაფერი გაგვიგია ცეკვის წამორშობაზე,
არც შეგვიძლია ვიცეკვოთ.¹

ეს უცნაურად გვახსენებს პრეუსსში უიტიტოს განცხადებებს: „აქა ჩვენი მამა-პაპების თქმანი (მითები), მათი საკუთარი სიტყვები. ამ სიტყვების წყალობით, ჩვენ ვცეკვავთ და ცეკვა არ იარსებებდა, ჩვენ რომ ისინი არ გადმოგვცემოდა“.²

შემთხვევათა უმრავლესობაში საკმარისი არაა მხოლოდ წარმოშობის მითების ცოდნა, იგი ზეპირად უნდა იქნას წარმოთქმული; სახალხოდ უნდა იქნას წარმოთქმული მისი მეცნიერება, უნდა ვაჩვენოთ ეს უკანასკნელი. თუმცა, ეს ყველაფერი არაა: წარმოშობის მითის ზეპირად წარმოთქმისას ან აღნიშვნისას, შეისუნთქავენ იმ საკრალურ ატმოსფეროს რომელშიც ადგილი ჰქონდა ამ ჯადოსნურ მოვლენებს. წარმოშობის მითების დრო არის „ძლიერი“ დრო, ვინაიდან ის გადაქცეულ იქნა ზებუნებრივ არსებათა შემოქმედებითი და აქტიური ყოფნით (გამოცხადებით). იმ მითების ზეპირად წარმოთქმით, რომელშიც აღწევს ეს ჯადოსნური დრო, და ამგვარად, გარკვეულწილად, ვხდებით კიდევ აღწერილი მოვლენების „თანამედროვენი“, ვიზიარებთ ღმერთებისა თუ გმირების ყოფნას. შესაჯამებლად, შეგვიძლია, ვთქვათ, რომ მითების „გაცოცხლებით“ გამოვდივართ პროფანული, ქრონოლოგიური დროიდან და ვაღწევთ სრულიად განსხვავებულ „საკრალურ“ დროში, რომელიც ერთდროულად პირველყოფილიცაა და ასევე უსასრულოდ მოპოვებადიც (დაბრუნებადიც). მითის ეს ფუნქცია, რომელზეც ყურადღება გავამახვილეთ „მარადიული დაბრუნების მითში“, უკეთ გამოჩნდება მომდევნო თავებში გაკეთებული ანალიზების დროს.

მითების სტრუქტურა და ფუნქცია

წინა შენიშვნები სავსებით საკმარისია მითის ზოგიერთ თავისებურებაზე სასაუბროდ. ზოგადად, შეგვიძლია, ვთქვათ, რომ მითი, ისეთი, როგორსაც იცნობდნენ არქაულ საზოგადოებაში, 1. წარმოადგენს ზებუნებრივ არსებათა აქტების ამბავს; 2. რომ ეს ამბავი მიჩნეულია საკრალურ (რადგან იგი ზებუნებრივ არსებათა შემოქმედების ნაყოფია) და აბსოლუტურ *ჭეშმარიტებად*, (რადგან ის რეალობას მიესადაგება); 3. ვინაიდან მითი ყოველთვის რალაცის თუ ვილაცის „წარმოშობაზე“ მოგ-

1 J.F.Rock, Zhi-ma funeral ceremony of the Na-khi (Vienne Modling, 1955), p. 87.

2 K. Th Preuss, Religion und Mythologie der Uitoto, I-II (Gottingen, 1921-1923), p.625.

ვითხრობს, გვიხსნის, თუ როგორ დაიწყო ამა თუ იმ მოვლენამ და საგანმა არსებობა, როგორ გაჩნდა დამოკიდებულება, ინსტიტუცია და მუშაობის წესი; სწორედ ესაა მიზეზი, რის გამოც მითები წარმოადგენს ყოველგვარი ადამიანური ქმედების ნიშანდობლივ პარადიგმას; 4. თუკი ვიცით მითი, ე.ი. ვიცით „საგანთა“ წარმოშობის შესახებაც, რაც საშუალებას გვაძლევს, ვფლობდეთ მათ და ვმართოდ ისინი სურვილისამებრ; საქმე ეხება არა „გარეგან“ და „აბსტრაქტულ“ ცოდნას, არამედ, ცოდნას, რომელითაც „ვცხოვრობთ“ რიტუალურად, საქმე ეხება მითის ცერემონიულ თხრობას თუ რიტუალის შესრულებას, რომელსაც თავად ეს მითი ემსახურება; 5. ასე თუ ისე, მითს „ვაცოცხლებთ“ იმ გაგებით, რომ შეპყრობილი ვართ საკრალური ძალით, მომხიბვლელი ამბებით, რომელთაც ვიხსენებთ და ვააქტუალურებთ.

„ვაცოცხლოთ“ მითები, გულისხმობს „რელიგიურ“ გამოცდილება-საც, ვინაიდან, ის გამოირჩევა ყოველდღიური ცხოვრებისა თუ ჩვევებისაგან. ამ უკანასკნელის „რელიგიურობა“ განპირობებულია ჯადოსნურ, შთამბეჭდავ და ნიშნადობლივ ამბავთა გააქტუალურებით, კვლავ ვხდებით მოწმეები ზებუნებრივ არსებათა შემოქმედებითი პროცესებისა; ვწყვეტთ ყოველდღიურ ცხოვრებას და ვეშვებით ტრანსფიგურალურ, გასხივოსნებულ ხანაში, რომელშიც ცოცხლებიან ზებუნებრივი არსებები. საქმე ეხება არა მითიური მოვლენების გახსენებას, არამედ, მათ განახლებას. ჩვენ გაცოცხლებული მითიური პერსონაჟების თანამედროვენი ვხდებით; რაც ასევე გულისხმობს, რომ ჩვენ არ მივყვებით ცხოვრების ქრონოლოგიურ რიტმს, არამედ ცხოვრებას ვინყვებთ პირველყოფილ დროში, იმ ეპოქაში, როდესაც ამა თუ იმ მოვლენას პირველად ჰქონდა ადგილი. სწორედ ამ მიზეზიდან გამომდინარე, შეგვიძლია ვილაპარაკოთ მითის „ძლიერ“ დროზე: ესაა სასწაულმოქმედი, „საკრალური“ დრო, როდესაც რაღაც ახალი, ძლიერი და ნიშანდობლივი დაფიქსირდა. დავბრუნდეთ ამ დროში, გავიმეოროთ ეს დრო რაც შეიძლება მალე, კვლავ დავესწროთ ღვთაებრივ შემოქმედებას, შევხვდეთ ზებუნებრივ არსებებს და თავიდან შევისწავლოთ მათი შემოქმედებითი გაკვეთილი, არის სურვილი, რომელიც ისე იკითხება ყველანაირი მითის რიტუალური განახლების დროს, როგორც ჭვირნიშანზე. მოკლედ, მითები ამჟღავნებენ, რომ მსოფლიოს, ადამიანსა და ცხოვრებას აქვს ერთი საერთო დასაბამი თუ ზებუნებრივი ისტორია, და რომ ეს ისტორია ნიშნადობლივი, ძვირფასი და სანიმუშოა.

შეუძლებელი იქნებოდა იმაზე უკეთ გამოგვეტანა დასკვნა, ვიდრე ამის საშუალებას ბრონისლავ მალინოვსკის კლასიკური პასაჟების მოხმობა მოგვცემდა, სადაც მან სცადა მითის ბუნებისა და ფუნქციის დადგენა პირველყოფილ საზოგადოებებში: „საყურადღებოა რა ის, რაც მას ცოცხალი აქვს, მითი არის არა ახსნა, რომელიც გამიზნულია მეცნიერული ცნობისმოყვარეობის დასაკმაყოფილებლად, არამედ, თხზულება, რო-

მელიც აცოცხლებს თავდაპირველ რეალობას და რომელიც პასუხს სცემს ღრმა რელიგიურ საჭიროებას, მორალურ შეგრძნებებს, საზოგადოებრივ წესრიგს, კანონებს და ასევე პრაქტიკულ მოთხოვნებს. პირველყოფილ საზოგადოებებში მითის მთავარი ფუნქცია იყო შემდეგი: ის გადმოსცემს, ზრდის და კოდიფიცირებას უკეთებს რწმენებს; ის ინარჩუნებს მორალურ პრინციპებს და მათ გამყარებას; ის გარანტირებულად ახანგრძლივებს რიტუალურ ცერემონიებს და პრაქტიკულ წესებს სთავაზობს ადამიანს. ასე რომ, მითი არის ადამიანთა ცივილიზაციისათვის ძირითადი ელემენტი; სცილდება რა ამაო ზღაპრულ ფაქტებს, პირიქით, ის ცოცხალი რეალობაა, რომელსაც გამუდმებით ვუბრუნდებით; ის არაა მხოლოდ აბსტრაქტული თეორია ან სახეთა მრავალფეროვანი არჩევანი, არამედ ის არის პირველყოფილ საზოგადოებათა და პრაქტიკული სიბრძნის ნამდვილი კოდიფიკაცია (...). ყველა ეს თხზულება ადგილობრივი ტომებისათვის სამყაროს დასაბამის ამსახველი რეალობის გამომხატულებაა, უფრო დიდი და მდიდარი, ვიდრე დღევანდელი გაგებით. მათთვის მითი არის კაცობრიობის ბედის, ცხოვრების განმსაზღვრელი. ცოდნა, რომელიც ადამიანს გააჩნია ამ რეალობისა, მას კარნახობს რიტუალების მნიშვნელობას და მორალური წესრიგის პატივიცემას, ასევე, ფორმას, რომლის მიხედვითაც მან ისინი უნდა შეასრულოს.

თარგმნა **ხატია ცირგაიამ**

მირჩა ელიადე

მითის ასპექტები, თავი პირველი, მითების სტრუქტურა,
გამომცემლობა გალიმარი, 1985, გვ. 11-34.

Mircea Eliade

Aspects du mythe, chapitre premier, la structure des mythes,
Ed. Gallimard, 1985, pp. 11-34.